

І.М. Вигівська, к.е.н., доц.

І.Л. Грабчук, к.е.н., доц.

Житомирський державний технологічний університет

О.О. Григоревська, к.е.н., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА: ПОРЯДОК ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ І ПОДАТКОВОМУ ОБЛІКУ

Відсутність комплексного підходу до облікового відображення поворотної фінансової допомоги унеможливорює створення інформаційної бази для оцінки її залучення та використання. Тому забезпечення повноти відображення операцій, пов'язаних із залученням фінансової допомоги можливе лише на основі використання науково обґрунтованих методик бухгалтерського обліку, а наукові дослідження у сфері бухгалтерського обліку мають бути спрямовані на забезпечення стабільного фінансового стану підприємства, підвищення ефективності прийняття управлінських рішень щодо залучення та використання фінансової допомоги і недопущення порушення платіжної дисципліни.

Аналіз підходів до відображення поворотної фінансової допомоги показав, що обліковий персонал не має єдиної методики до відображення таких операцій. З метою усунення даного недоліку пропонуємо відображення поворотної фінансової допомоги як елемента позикового капіталу шляхом використання рахунка 609 «Поворотна фінансова допомога» з відкриттям аналітичних рахунків 609.1 «Поворотна фінансова допомога в національній валюті», 609.2 «Поворотна фінансова допомога в іноземній валюті» та рахунків 505 «Довгострокова фінансова допомога в національній валюті», 506 «Довгострокова фінансова допомога в іноземній валюті».

Ключові слова: *бухгалтерський облік; податковий облік; фінансова допомога; кредит; позика; фінансова послуга.*

Постановка проблеми. Вибір та оптимізація структури джерел формування активів є одним із важливих завдань поточного та стратегічного управління підприємством в умовах нестабільного розвитку економіки. За даними звіту Всесвітнього економічного форуму в Давосі «Про глобальну

конкурентоспроможність 2013–2014»¹, веденню бізнесу в Україні перешкоджає низка факторів, серед яких – «доступ до джерел фінансування активів», що посідає друге місце після політичної нестабільності.

Одним із джерел формування активів є фінансова допомога. Проте відсутність комплексного підходу до облікового відображення операцій з її залучення унеможливує створення інформаційної бази для аналізу її формування та використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам відображення в бухгалтерському обліку фінансової допомоги присвячено праці таких вчених та практиків: К.Єрохіна [1], Ю.Миронової [2], О.Костіної [3], О.Ткаченко [4], І.Губіної [5], О.Водоп'янової [6], Г.Беднарчука [7], Ю.Грабовського [8] та інших. Проте, незважаючи на значні напрацювання в цьому напрямі, дискусійними залишаються питання методики відображення фінансової допомоги в бухгалтерському обліку через різні підходи до її місця серед ресурсів підприємства.

Мета статті полягає в узагальненні підходів до сутності фінансової допомоги як об'єкта обліку та удосконалення методики відображення операцій, пов'язаних із отриманням фінансової допомоги на рахунках бухгалтерського обліку

Викладення основного матеріалу. Існує декілька підходів до визначення сутності та природи фінансової допомоги, що перешкоджає виявити її сутність як об'єкта бухгалтерського обліку (рис. 1).

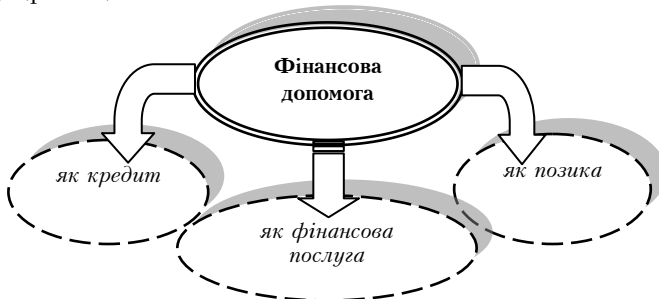

Рис. 1. Підходи до сутності поворотної фінансової допомоги

¹ Звіт про конкурентоспроможність України 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/Final_Ukr_2014.pdf

Тобто, фінансову допомогу розглядають як різновид кредиту; як фінансову послугу та як один із видів позик.

Розглянемо кожен з цих підходів та обґрунтуємо зарахування поворотної фінансової допомоги до однієї зі складових, наведених на рисунку 1.

Відповідно до ст. 4 Закону від 12.07.2001 № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», операція з надання коштів у позику вважається фінансовою послугою. Але варто уточнити, що саме фінансовою буде вважатися не будь-яка послуга, наведена у зазначеному переліку в ст. 4, а лише та, метою надання якої є отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів (п. 5 ст. 1). А якщо підприємство надає позику іншому підприємству без умови сплати відсотків, тобто «безплатно», то воно не має за мету «отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів».

Отже, надання такої позики не варто вважати фінансовою послугою, тому реєструватися особі, яка надає фінансову допомогу в Держфінпослуг не потрібно.

Наступним підходом до характеристики поворотної фінансової допомоги вважається її ототожнення з кредитом. Щоб спростувати чи підтвердити дану позицію, звернемося до нормативно-правової бази.

Вважаємо, що податкове законодавство варто застосовувати лише для цілей оподаткування, а правову природу даного поняття варто пошукати в цивільному законодавстві. Тим паче, що Податковий кодекс України не визначає, згідно з яким саме договором платник податків має право передати грошові кошти.

Визначення договору фінансової допомоги в Цивільному кодексі України або будь-якому іншому акті цивільного законодавства немає. Але в Цивільному кодексі є такі поняття [3].

1. Договір позики [9, ст. 1046] визначає, що одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку саму суму грошових коштів (суму позики) або таку саму кількість речей того самого роду і такої ж якості.

2. Кредитний договір [9, ст. 1046] визначає, що за ним банк або інша фінансова установа (кредитор) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові в розмірі і на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит і сплатити відсотки.

Згідно з п. 1 ст. 1048 ЦКУ, за договором позики кредитор має право на отримання від позичальника відсотків від суми позики, якщо інше не встановлене договором або законом. А за кредитним договором позичальник зобов'язується сплатити відсотки.

Крім того, відповідно до Податкового кодексу України, фінансовий кредит – це кошти, надані банком або небанківською фінансовою установою в позику юридичній або фізичній особі на певний термін для цільового використання і під відсоток. Кошти, отримані як поворотна фінансова допомога, не передбачають цільового використання.

Тому приходимо до висновку, що фінансова допомога на поворотній основі за умови не нарахування відсотків не може вважатися кредитом, оскільки не передбачає отримання відсотків. Отже, можемо прийти до висновку, що фінансова допомога надається згідно з договором позики.

Проте, не дивлячись на те, що за своїм змістом і поворотна фінансова допомога, і позика дуже схожі, між ними є суттєва відмінність. Позика і поворотна фінансова допомога припускають використання «чужих» грошових коштів протягом певного періоду. І на цьому їх схожі риси більше не проявляються. Адже надання поворотної фінансової допомоги передбачає передачу виключно грошових коштів (Податковий кодекс), тоді як у вигляді позики можна передати в тимчасове користування речі (матеріальні цінності), визначені родовими ознаками (ст. 1046 ЦКУ).

Ще одним суттєвим моментом є те, що за договором позики грошові кошти або речі передаються позичальникові за плату у вигляді відсотків, якщо інше не встановлене договором або законом (ч. 1 ст. 1048 ЦКУ). Тобто, за своєю сутністю договір позики є платним. Факт його безкоштовності встановлюється як виняток.

Згідно з п. 14.1.257 Податкового кодексу України поворотна фінансова допомога – сума коштів, що надійшла платнику податків у користування за договором, який не передбачає

нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковою до повернення.

Аналогічно підходи ЦКУ і Податкового кодексу України різняться щодо терміну, на який надається позика або допомога. Так в Податковому кодексі мова йде про «певний термін» (тобто про конкретний термін, встановлений в договорі), а ст. 1049 ЦКУ передбачає варіанти дій сторін за договором позики у випадку, якщо термін його надання не визначений.

Виходячи з викладеного вище, можна зробити висновок про те, що поворотна фінансова допомога – це окремий випадок строкового договору позики, предметом якої є грошові кошти, за користування якими не стягується плата у вигляді відсотків. Пам'ятаємо, що поворотна фінансова допомога – це категорія більшою мірою податкового, ніж цивільно-правового законодавства.

Наступним проблемним питанням є питання, пов'язане з суб'єктами надання фінансової допомоги.

Згідно зі ст. 4 Закону № 2664-III, надання коштів у позику належить до фінансових послуг. Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону № 2664-III, за загальним правилом фінансові послуги надаються фінансовими установами. Але ч. 4 ст. 5 Закону № 2664-III встановлює виключення, яке полягає в тому, що можливість і порядок надання окремих фінансових послуг юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, визначаються законами і нормативно-правовими документами державних органів, що здійснюють регулювання діяльності фінансових установ і ринків фінансових послуг, виданими в межах їх компетенції.

Таким нормативно-правовим документом є Розпорядження № 5555 від 31.03.2006 «Про можливість надання юридичними особами-суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, фінансових послуг з надання коштів у позику та надання поручительств», яке визначає, що юридичні особи-суб'єкти господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, надають фінансові послуги з надання грошових коштів у позику (за виключенням на умовах фінансового кредиту).

Тому, це є ще однією підставою визначення фінансової допомоги як позики. Для того, щоб уникнути помилок в обліку та оподаткуванні операції з надання фінансової допомоги, її потрібно оформити відповідним договором - договором позики. Важливо, щоб у договорі було вказано, що:

- кошти надаються в користування на визначений строк;
- не передбачено нарахування відсотків або надання інших видів компенсацій як плати за користування позикою.

Цих умов буде достатньо для того, щоб у обліку трактувати цей договір як договір про надання поворотної фінансової допомоги. Що ж до права підприємств укладати такі договори взагалі, то ми з'ясували, що підприємства таке право мають.

Вважаємо, що при наданні поворотної фінансової допомоги для цілей бухгалтерського обліку необхідно використовувати назву форми договору, що є ідентичною до його змісту – «Договір про надання поворотної фінансової допомоги».

Переходячи до методики відображення отриманої поворотної фінансової допомоги на рахунках бухгалтерського обліку, зазначимо, що відповідно до класифікаційних ознак позикового капіталу для цілей бухгалтерського обліку необхідно виділити поворотну фінансову допомогу за строками залучення та валютою залучення.

Отже, виходячи з наведеного, зазначимо, що бухгалтерський облік надання та отримання поворотної фінансової допомоги з позиції Ю.Миронової [2, с. 35] та О.Єфімова [10] має такий порядок: сума фінансової допомоги або її частини, яку потрібно погасити протягом дванадцяти місяців з дати балансу, є поточним зобов'язанням та обліковується на субрахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 1125 від 25.09.2009 р. на субрахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» ведеться облік операцій, які не передбачені для обліку на інших субрахунках рахунка 68 «Розрахунки за іншими операціями», а саме: з різними організаціями за операціями некомерційного характеру (навчальними та науково-дослідними закладами тощо); за іншими операціями.

З метою усунення даного недоліку пропонуємо відображення поворотної фінансової допомоги як елемента позикового капіталу рахунка 609 «Поворотна фінансова допомога» з відкриттям аналітичних рахунків 609.1 «Поворотна фінансова допомога в національній валюті», 609.2 «Поворотна фінансова допомога в іноземній валюті».

Щодо відображення в бухгалтерському обліку суми фінансової допомоги або її частини, яку потрібно погасити протягом строку, що більший ніж дванадцять місяців з дати балансу, однозначної думки не існує. Зокрема, існує позиція, що такий вид допомоги необхідно обліковувати на рахунку 55. Такої позиції дотримуються О.Ткаченко [4] та О.Костина [3]. Вважаємо вказану позицію такою, що не відповідає принципу превалювання сутності над формою, тобто операції мають обліковуватися відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми.

А, згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 1125 від 25.09.2009 р., рахунок 55 «Інші довгострокові зобов'язання» призначено для узагальнення інформації про розрахунки з іншими кредиторами та за іншими операціями, заборгованість за якими не є поточним зобов'язанням та облік яких не відображається на решті рахунків класу 5 «Довгострокові зобов'язання». Зокрема, на цьому рахунку відображається відстрочена, відповідно до законодавства, заборгованість з податків, зборів (обов'язкових платежів), фінансова допомога на зворотній основі тощо.

Проте не варто плутати два поняття: фінансова допомога на зворотній основі та поворотна фінансова допомога на поворотній основі. Фінансова допомога на зворотній основі надається відповідно до рішень Кабінету Міністрів України та органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Тому для відображення поворотної фінансової допомоги, що має довгостроковий характер, необхідно використовувати субрахунки 505 «Довгострокова фінансова допомога в національній валюті», 506 «Довгострокова фінансова допомога в іноземній валюті», на яких відображаються суми довгострокової

заборгованості щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), відповідно в національній та іноземній валюті. Строки погашення зобов'язань за отриманими позиками потрібно уточнювати згідно з договорами та додатковими угодами. У разі зміни статусу зобов'язань на дату такої зміни варто зробити відповідні зміни в обліку на субрахунках 609 та 505 (506).

Порядок оподаткування у одержувача фінансової допомоги залежатиме від податкового статусу позикодавця і визначається ст. 135.5.5 Податкового кодексу України.

Розглянемо основні моменти оподаткування даної операції.

1. Сума (частина суми) фінансової допомоги, що повернена одержувачем на кінець звітного періоду особі, яка її надала, не враховується у її одержувача при визначенні податкових зобов'язань такого звітного періоду. Простіше кажучи, якщо фінансову допомогу узяли і повернули в одному звітному періоді, то жодних податкових наслідків ні у позикодавця, ні у одержувача не буде, незалежно від того, який у них податковий статус.

2. Сума (частина суми) фінансової допомоги, не повернена одержувачем на кінець звітного періоду, відображається таким чином.

Якщо допомога надана платником податку на прибуток на загальних підставах, то дохід виникає, але лише на суму відсотків, умовно нарахованих на суму, неповернену на кінець звітного періоду фінансової допомоги.

Умовно нараховані відсотки встановлені у розмірі облікової ставки НБУ, розрахованої за кожен день фактичного використання поворотної фінансової.

При наданні в звітному періоді фінансової допомоги особами, які не є платниками податку на прибуток (у т. ч. нерезидентами), або тими, які мають пільги по цьому податку (в т. ч. тими, які застосовують ставки податку на прибуток нижче встановлених законодавством), податкові наслідки будуть такими:

– суми фінансової допомоги, неповернені на кінець звітного періоду, включаються до складу доходів. Якщо в наступних податкових періодах одержувач повертає цілком або частково фінансову допомогу, раніше враховану в доходи, то сума повернення збільшує суму витрат податкового періоду, в якому відбулося повернення. При цьому доходи на суму умовних нарахованих відсотків не збільшуються.

Отже, отримувач поворотної фінансової допомоги:

- при її одержанні не збільшує свій дохід на суму допомоги,
- при поверненні суми поворотної фінансової допомоги (або її частини) надавачу не збільшує свої доходи та витрати на таку суму повернення.

Удосконалену методику облікового відображення поворотної фінансової допомоги наведено на рисунку 2.

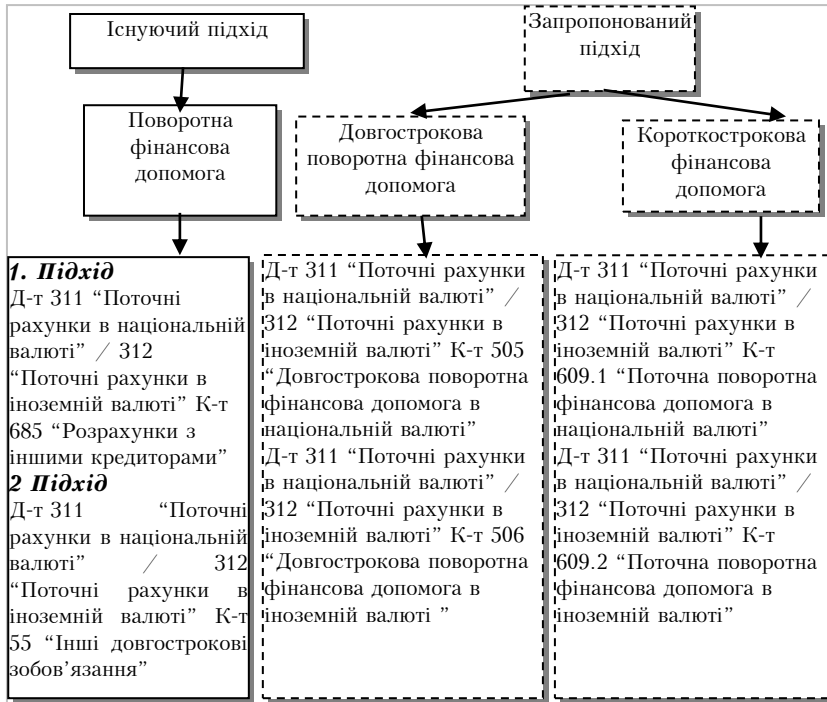

Рис. 2. Методика бухгалтерського обліку фінансової допомоги

Таким чином, введення окремих субрахунків і впровадження аналітичних рахунків для обліку поворотної фінансової допомоги дозволяє сформувати необхідну інформацію про її залучення та використання для прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень.

Висновки та напрямки перспективних досліджень. Аналіз підходів до відображення поворотної фінансової допомоги показав, що обліковий персонал не має єдиної методики до відображення таких операцій.

З метою усунення даного недоліку пропонуємо відображення поворотної фінансової допомоги як елемента позикового капіталу шляхом використання рахунків 609 «Поворотна фінансова допомога» з відкриттям аналітичних рахунків 609.1 «Поворотна фінансова допомога в національній валюті», 609.2 «Поворотна фінансова допомога в іноземній валюті» та рахунків 505 «Довгострокова фінансова допомога в національній валюті» 506 «Довгострокова фінансова допомога в іноземній валюті».

Отримувачі та набувачі поворотної допомоги інформацію про види, вартість та напрями її використання за цільовим призначенням розкривають у примітках до річної фінансової звітності.

Таким чином, проаналізовано організаційні та облікові аспекти одержання та використання поворотної фінансової допомоги, наведено методику її обліку.

Проведене дослідження свідчить про необхідність подальшого наукового обґрунтування цих питань в умовах подальшої ринкової трансформації економіки України та змін у податковому законодавстві.

Список використаної літератури:

1. *Миронов Д.* Облігації на підприємстві: головне / *Д.Миронов, К.Єрохін* // Дебет-Кредит. – № 40. – 2004. – С. 33–34.
2. *Миронова Ю.* Надання поворотної фіндопомоги: як це роблять юридичні особи / *Ю.Миронова* // Баланс (український бухгалтерський журнал). – № 35 (685). – 2007. – С. 33–36.
3. *Костина О.* Финансовая помощь от юридического лица: оформление и учет / *О.Костина* // Бухгалтер&Закон. – № 11 (42). – 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://products.ligazakon.ua/systems/systems_lz/content/buhzak.
4. *Ткаченко О.* Поворотна фінансова допомога / *О.Ткаченко* // Дебет-Кредит. – № 12. – 2004. – С. 25–26.

5. *Ліпич Л.Г.* Капітал у системі управління підприємством / *Л.Г. Ліпич, І.О. Гадзевич* // Вісник Національного університету "Львівська політехніка": менеджмент. – № 647. – 2009. – С. 114–119.
6. *Водоп'янова О.* Поворотна фінансова допомога при зміні системи оподаткування / *О.Водоп'янова* // Дебет–Кредит. – 2007. – № 21 – С. 31–34.
7. *Беднарчук Г.* Фінансова допомога / *Г.Беднарчук* // Дебет–Кредит. – 2007. – № 20 – С. 53–54.
8. *Граковський Ю.* Фінансова допомога на поворотній та безповоротній основі: як відобразити в обліку / *Ю.Граковський* // Податки та бухгалтерський облік. – 2010. – № 19 (1308) – С. 29–36.
9. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://advokat-ua.com.ua/podatkovy_kodeks_proekt.html.
10. *Єфімов О.* Поворотна фінансова допомога і договір позики / *О.Єфімов* // Головбух. – 2009. – № 22 (645) – С. 31–37.

References:

1. Myronov, D. and Jerohin, K. (2004), «Obligacii' na pidpryjemstvi: golovne», *Debet-Kredyt*, No. 40, pp. 33–34.
2. Myronova, Ju. (2007), «Nadannja povorotnoi' findopomogy: jak ce robljat' jurydychni osoby» *Balans (ukrai'ns'kij buhgalters'kij zhurnal)*, No. № 35 (685), pp. 33–36.
3. Kostyna, O. (2010) «Fynansovaja pomoshh' ot jurydycheskogo lyca: oformlenye y uchet», *Buhgalter&Zakon*, No. 11 (42), available at: http://products.ligazakon.ua/systems/systems_lz/content/buhzak.
4. Tkachenko, O. (2004), «Povorotna finansova dopomoga», *Debet-Kredyt*, No. 12, pp. 25–26.
5. Lypych, L.G. and Gadzevych, I.O. (2009), «Kapital u systemi upravlinnja pidpryjemstvom», *Visnyk Nacional'nogo universytetu L'viv's'ka politehnika: menedzhment*, No. 647, pp. 114–119.

6. Vodop'janova, O. (2007), «Povorotna finansova dopomoga pry zmini systemy opodatkuwannja», *Debet-Kredyt*, No. 21, pp. 31–34.
7. Bednarchuk, G. (2007), «Finansova dopomoga», *Debet-Kredyt*, No. 20, pp. 53–54.
8. Grakovs'kyj, Ju. (2010), «Finansova dopomoga na povorotnij ta bezpovorotnij osnovi: jak vidobrazyty v obliku», *Podatky ta buhgalters'kyj oblik*, No. 19 (1308), pp. 29–36.
9. Podatkovyj kodeks Ukrai'ny, available at: http://advokat-ua.com.ua/podatkovy_kodeks_proekt.html.
10. Jefimov, O. (2009), «Povorotna finansova dopomoga i dogovir pozyky» *Golovbuh*, No. 22 (645), pp. 31–37.

ВИГІВСЬКА Ірина Миколаївна – доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми бухгалтерського фінансового обліку;
- організація та методика бухгалтерського обліку діяльності підприємств в умовах ризику;
- обліково-аналітичне забезпечення процесу управління господарськими ризиками.

ГРАБЧУК Ірина Леонідівна – доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблемні питання бухгалтерського обліку придбання та ліквідації підприємств.

ГРИГОРЕВСЬКА Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Київського національного університету технологій та дизайну.

Наукові інтереси:

- проблеми бухгалтерського обліку і контролю операцій з позиковим капіталом.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2016.